

МЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: КОНЦЕПТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті йде мова про кризу національної ідентичності, які охопила практично всі держави світу, розмивання української ідентичності зсередини та шляхи її збереження у сучасному глобалізованому світі, суверенітет українського інформаційного простору. Досліджується роль нації як форми самоорганізації етносу, суб'єкта політичного життя. Зазначається, що без вирішення порушених проблем, які постали перед Українською державою у XXI столітті, українська нація не може далі повноцінно розвиватися та інтегруватися у європейський простір.

Автором акцентовано, що українське суспільство поділене на два великі сегменти за мовною ознакою, культурними уподобаннями, цивілізаційними устремліннями (на Захід чи на Схід), що не сприяє налагодженню продуктивного діалогу, породжує протистояння між владою і народом, створює ситуацію "системної кризи суспільства", свідками якої ми є сьогодні. Тому проблема збереження національної ідентичності тепер дуже гостро стоїть перед Україною.

Ключові слова: глобалізація, нація, національна ідентичність, національний інформаційний простір, сучасні виклики.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, які розпочалися у ХХ столітті й тривають сьогодні, торкаються різних сфер суспільного життя: науки, економіки, політики, інформаційного простору, культури, релігії. Для більшості людей життя в сучасному світі вже не вміщується в рамки традиційної самоідентифікації (цивілізаційної, національної, державної, етнічної, родинної, професійної тощо). Ми стаємо свідками народження нового світу, в якому глобальне і національне, на думку М. Кастельса, – невід'ємні символи та структурні елементи сьогодення [4, с.14]. Тому питання існування національних спільнот, збереження етносами національної ідентичності є сьогодні надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інтеграції, диференціації людства, його розчленованості й об'єднання, збереження національної ідентичності, ролі нації як форми самоорганізації етносу присвячені праці таких науковців, як В. Андрущенко, О.Баган, В. Барановський, С.Грабовський, В. Ільїн, М. Козловець, І.Лосєв, В.Лях. Вони відзначають, що людство поступово тяжіє до єдиного економічного та інформаційного простору, до зміцнення взаємозалежності соціально-економічних систем і суспільних відносин

різних країн світу. Ці процеси призводять до стирання меж між національно-культурними спільнотами, що негативно позначається на збереженні етнічних, культурних ознак націй.

Метою статті була спроба охарактеризувати основні виклики, які стоять перед українською нацією у сучасному глобалізованому світі.

Виклад основного матеріалу. Дехто з сучасних вчених заявляє про кризу національної ідентичності, яка охопила практично всі держави й народи і перетворилася у проблему національного виживання. Проте, як бачимо, національні спільноти (нації) й сьогодні залишаються основною одиницею суспільної організації, етнічний чинник впливає на стереотипи нашої поведінки, дає відповіді на найскладніші питання людського буття, спонукає до осмисленої поведінки, наділяє окрему особистість чи то всю націю мотивацією, творчою енергією, впевненістю у просуванні до майбутнього. Тобто роль нації як форми самоорганізації етносу, суб'єкта політичного життя не тільки не зменшується, а навіть зростає. Нація все виразніше виступає базовим елементом людського співтовариства, дійовою особою політики.

У науковій літературі та повсякденній практиці поняття "нація" сьогодні нерідко використовується у подвійному значенні – і як політична, і як етнокультурна спільнота. На думку Козловця М.А., "нація – це спільність індивідів, пов'язаних свідомістю своєї добровільної громадянської єдності, спільністю походження, мови, віросповідання, побуту, звичаїв, історичного минулого та солідарністю соціальних і політичних інтересів сьогодення; це історична спільність людей, яка утворюється у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, особливостей культури й характеру, що становлять якісні ознаки нації" [5, с.146]. У сучасному світі нація виступає носієм національної ідеї – своєрідної програми розвитку суспільства в цілому.

Кінцевим етапом становлення нації є творення нею власної держави. Формування української нації в силу відомих несприятливих історичних умов (утрата на довгі століття незалежності) було штучно перерване. І сьогодні цей процес не є завершеним. Українська політична нація як така ще перебуває в стадії свого розвитку і цей процес є болісним та неоднозначним, оскільки Україна порівняно недавно відновила свою незалежність і досі відчуває потужний вплив північного сусіда, який ніяк не хоче змиритися з її існуванням.

Українське суспільство поділене на два великі сегменти за мовною ознакою, культурними уподобаннями, цивілізаційними устремліннями (на Захід чи на Схід), що не сприяє налагодженню продуктивного діалогу, породжує протистояння між владою і народом, створює

ситуацію "системної кризи суспільства", свідками якої ми є сьогодні. Тому проблема збереження національної ідентичності тепер дуже гостро стоїть перед Україною. Цю проблему досліджували вітчизняні вчені Ю. Бадзьо, І. Дзюба, М. Жулинський, О. Забужко, М. Попович та багато інших [3, с. 106].

Перед українською нацією постає багато викликів, розв'язання яких потребує чималих зусиль з боку державних інституцій, національної еліти, громадськості. Однією з головних проблем є незавершеність формування української модерної нації. Це підтверджують дослідження соціологів, які зазначають, що досить чисельна група українського соціуму – 40% (мешканці півдня та сходу України) не підтримують незалежності нашої держави, виступають за об'єднання з Росією, ментально споріднені з сусіднім народом, ностальгують за радянським минулим. Якби українська нація була сформована, то такі тенденції не мали б місця.

Інша, не менш важлива проблема, з якою зіткнулося українське суспільство, це розмивання української ідентичності зсередини. Протягом усього часу існування незалежної Української держави, проти неї ведеться потужна інформаційна війна за допомогою економічних, політичних, культурних важелів, нав'язується ідея "русского мира", робиться спроба втягнути її в спільний економічний, митний простір, підкидаються ідеї федералізації, роз'єднання держави за мовною та ментальною ознаками. Активним впливам ззовні підігрують і зсередини. Так, зокрема, МОН України робить титанічні зусилля, аби через систему освіти (програми, шкільні підручники, школи, класи з російською мовою навчання, дитячі садочки) слабкі паростки українізації приглушити, викоринити найменші прояви патріотизму серед молоді, натомість насаджується ідея "русского мира", спільної для "трьох братніх народів історії, культури, мови". Крім того, за російським зразком 12-річну систему середньої освіти було переведено на 11-річний цикл, що унеможливило її євроінтеграцію. До того ж теперішній міністр освіти проводить політику, спрямовану на обмеження вивчення предметів гуманітарного циклу, таких природничих дисциплін, як хімія, фізика, біологія, що знижує конкурентоздатність молодих українців на міжнародному ринку інтелектуальної праці.

Не менш нагальною, ніж зазначені вище, є проблема створення всім охочим умов для вивчення української мови та входження в український культурний світ. Для її розв'язання необхідно створити (розширити) мережу дитячих садків, шкіл з українською мовою викладання, безплатні курси української мови для дорослих, відкрити українські книгарні у

південних та східних регіонах України. Про те, що така потреба існує, свідчать події у Донецьку (області), де батьки школярів вдавались до голодування, аби відстояти право своїх дітей навчатися в українських школах, в єдиній україномовній гімназії Сімферополя конкурс на одне учнівське місце щороку становить 5 дітей. Не перший рік громадськість Севастополя домагається відкриття україномовної школи-колегіуму, яке саботує місцева влада. Люди чудово розуміють, що вивчення української мови прилучає їх та їхніх дітей до української культури, дає можливість безболісно інтегруватися в українське суспільство, гарантує їм рівні права. Але ці процеси штучно стримуються, натомість влада робить все можливе, щоб утримати українців у силовому полі "русского мира" [6, с.304-305].

Ще одна надважлива проблема, без розв'язання якої неможливе формування української політичної нації та збереження національної ідентичності, – суверенітет українського інформаційного простору. Сьогодні цей сегмент України майже повністю окупований сусідньою державою, яка нав'язує українцям свої цінності, своїх героїв (натомість паплюжить і принижує імена справжніх українських патріотів), свій погляд на українську історію (продовжується байка "про спільну колыску трьох братніх народів"), культуру, мову, формує ставлення до політичних подій в Україні крізь призму свого імперського бачення. Цей потік дезінформації через російські телеканали, пресу, інші ЗМІ покриває повністю південні та східні регіони України. Багато мешканців цих теренів України, не маючи альтернативного джерела інформації, сприймають почуте чи побачене на віру. Як бачимо, ведеться чітко спланована, по-єзуїтські підступна, потужна інформаційна війна проти нашої держави і нашого народу, мета якої – посіяти недовіру, розбрат в суспільстві, аж до його розколу. Наслідки цієї кампанії ми вже бачимо сьогодні, вони підігриваються також доморощеними представниками "п'ятої колони". Провина за те, що відбувається, лежить на чинній владі та усіх попередніх, які не робили ніяких реальних кроків для захисту інформаційного поля України. Тому сьогодні ми опинилися в ситуації, коли перед нашою країною постала загроза втрати незалежності. А, як відомо, "не може бути реального суверенітету без національного інформаційного простору" [2, с.2-3].

Всі ми знаємо відому тезу про те, що без пам'яті про минуле немає впевненості у майбутньому. Ще свого часу Т. Шевченко закликав: "Та читайте, не минайте ані титли, ніже тії коми, та спитайте отоді-то: Хто ми? ... Ким, за що закуті?". Йдеться про історичну пам'ять народу як неодмінний складник нації, в якій закарбований досвід багатьох

покоління, бо без неї вона стає нежиттєздатною. Що ж зафіксувала пам'ять нашого народу, якщо її так послідовно й наполегливо витравлювали та коригували? Голодомори, репресії (хоча зовсім недавно про них заборонялося говорити)? Не всі українці знають або не хочуть знати (бо нинішня російська влада та й українські комуністи заперечують, що голод 1932-1933 років був голодомором, мовляв, усі голодували), хто був ідейним натхненником та виконавцем страшного експерименту над нашим народом. Мало хто не тільки з молодих, а й людей старшого покоління знає власних, національних героїв, натомість багато чули про вигадані подвиги Павки Корчагіна, героїчні рейди у тилу фашистів Сидора Ковпака, воєнний геній маршала Жукова тощо. "Фальшива історична пам'ять передається з покоління в покоління та постійно коригується за допомогою російських мас-медіа і певного числа ЗМІ України. Чи життєздатна нація, яка не пам'ятає про саму себе головного, яка неспроможна виробити спільне бачення основних подій свого минулого? І який ефективний проєкт спільного майбутнього випрацює ця нація, коли значна її частина досі бачить себе в історії крізь окуляри радянського міфу?" [1, с. 97].

Висновки. У статті ми окреслили лише деякі виклики, які стоять перед українською нацією у XXI столітті. Для розв'язання цих проблем необхідна політична, ментальна (бажано) монолітність усього українського суспільства, а також формування патріотичної еліти, яка б розуміла свою відповідальність перед народом за майбутнє України, була б здатна захищати національні інтереси, плекала пам'ять народу про його славне героїчне минуле, формувала національну свідомість українських громадян, інтерес до національної культури. Лише вирішення цих стратегічних на сучасному етапі для України питань може змінити ту критичну ситуацію, в якій зараз опинилась наша держава.

Список використаної літератури

1. Баган О. Геополітичні виклики перед Україною XXI століття / О. Баган. – К. Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова. – С. 23-27.
2. Грабовський С., Лосєв І. Українська ідентичність: проблеми на виклики / С. Грабовський, І. Лосєв // День. – 2013. – 13 листопада.
3. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст / О. Забужко. – К. Основи, 1993. – 156с.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – 236с.
5. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Монографія / М.А. Козловець. – Житомир, 2009. – 245с.
6. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. / Б. Кравченко. – К. Основи, 1997. – 148с.

Одержано редакцією – 10.11.14 Прийнято до публікації – 15.12.14

Аннотация. Скуратовская Г. Ментальные основы украинской культуры: концепты национальной идентичности. В статье идет речь о кризисе национальной идентичности, которая охватила страны мира и путях ее сохранения в современном глобализованном мире. Исследуется роль нации как формы самоорганизации этноса, субъекта политической жизни. Отмечается, что без решения поднятых проблем, которые возникли перед Украинским государством в XXI столетии, украинская нация не сможет полноценно развиваться и интегрироваться в европейское сообщество.

Автором акцентировано, что украинское общество разделено на два больших сегмента по языковым особенностям, культурным интересам, цивилизационными устремлениями (на Запад или на Восток), что не способствует налаживанию продуктивного диалога, порождает противостояния между властью и народом, создает ситуацию "системного кризиса общества", свидетелями которого мы есть сегодня. Поэтому проблема сохранения национальной идентичности сейчас очень остро стоит перед Украиной.

Ключевые слова: глобализация, нация, национальная идентичность, национальное информационное пространство, современные вызовы.

Summary. Skuratovskaya G. Mental foundations of Ukrainian culture: the concepts of national identity. The article deals with the crisis of national identity that swept around the world and ways to save in today's globalized world. Examines the role of the nation as a form of self- ethnic group, subject of political life . It is noted that without solving the raised issues that arose before the Ukrainian state in the twenty-first century, the Ukrainian nation will not be able to fully develop and integrate into the European Community .

The author of the accented that Ukrainian society is divided into two large segments of the speech feature , cultural interests , civilizational aspirations (to the West or to the East), which is not conducive to establishing a productive dialogue, generates protistoyaniya between government and people, creates a situation of " systemic crisis of society," witnesses that we have today. Therefore, the problem of national identity is very acute in Ukraine.

Keywords: globalization, nation, national identity, national informatsiynoe space, modern challenges .